

ПЛЕНАРНЕ ЗАСІДАННЯ**Збереження фондів НТБ Національного університету
«Львівська політехніка»: стан і перспективи**

Кунанець Наталія Едуардівна

Заступник директора НТБ Національного університету
«Львівська політехніка», кандидат історичних наук,
e-mail: ntb@lp.edu.ua

Україна може пишатися своїми бібліотечними скарбами. У її книгозбірнях зберігається багато книжкових пам'яток, що на сьогодні мають світове значення.

На відміну від багатьох українських наукових бібліотек, що зберігають сьогодні численні ретроспективні фонди, рукописні та книжкові колекції, зібрання, комплексні історичні фонди, які потрапили до них у наслідок різних обставинами ХХ ст., переважно шляхом об'єднання фондів після націоналізації об'єктів культури, що перебували у власності колишніх держав та приватних осіб, фонди НТБ Національного університету «Львівська політехніка» формувалися органічно і поступально впродовж багатьох століть, декількох історичних періодів із залученням всіх можливих джерел комплектування. Тобто НТБ, як небагатьом книгозбірням вищих навчальних закладів України дісталися у спадок фонди технічного спрямування, що накопичувалися від перших днів заснування Технічної академії та її книгозбірні.

На початку ХХ ст. керівництво Технічної академії для забезпечення ефективного формування фондів, придбання видань технічної тематики регулярно зверталось до австрійського уряду у Відень, до намісництва у Львові з проханням цільово виділити кошти для фінансової підтримки

Друга науково практична конференція «Сучасні проблеми діяльності бібліотеки в умовах інформаційного суспільства», 23 вересня 2010 р, Львів, Україна

основного напрямку роботи книгозбірні. Це дало позитивні результати і сприяло придбанню до фондів книгозбірні значних масивів технічних видань. Якісний склад фондів книгозбірні сьогодні можна прослідкувати за друкованими каталогами, що видавалися книгозбірнею впродовж 1894-1934 рр. і містили вичерпні відомості про надходження до бібліотеки видань за тематичними комплексами дисциплін, які викладалися у навчальному закладі.

Сьогодні перед бібліотекою стоїть важливе завдання збереження цих здобутків, що незважаючи на всі історичні колізії, вдалося зберегти у її фондах. З 2009 року для підведення під цей напрям наукової основи, у НТБ ведеться дослідження за актуальною темою «Фонди бібліотеки Національного університету «Львівська політехніка»: формування та збереження». Потреба у дослідженні саме за такою темою в першу чергу викликана наявністю у книгозбірні надзвичайно цінних фондів, які складають національне надбання нашої держави.

Цей напрям роботи бібліотеки надзвичайно смісний і складається з об'єктивних та суб'єктивних факторів, низки важливих процесів. Не зупиняючись детально на кожному з них, нагадаю, що ефективне збереження фондів базується на традиційних комплексах заходів, кожен з яких є важливим, та наукових розробках.

Першим напрямом слід назвати облік фондів, наявність різноманітних облікових форм у процесі їх формування та використання. До обов'язкових заходів належать: ведення книг сумарного обліку, інвентарних книг, регулярні перевірки наявності та фізичного стану фондів як фронтальні, так і вибіркові. Важливо, щоб кожна з цих перевірок завершувалася складанням відповідних підсумкових документів та проведенням роботи за наслідками перевірки. Як свідчить досвід багатьох бібліотек саме у процесі роботи за наслідками перевірки з'ясовується багато цікавих фактів, які не завжди

Друга науково практична конференція «Сучасні проблеми діяльності бібліотеки в умовах інформаційного суспільства», 23 вересня 2010 р, Львів, Україна

вдається охопити під час інвентаризації та щоденного використання фондів. Це і уточнення місця зберігання видань, з'ясування бібліографічних відомостей, які були пропущені при створенні облікових форм та довідкового апарату.

Другий напрям – забезпечення оптимальних умов зберігання фондів. Серед заходів, які здійснюються за цим напрямом, важливим є контроль за станом приміщень, у яких зберігаються фонди, температурно-вологісними умовами у них.

Важливою складовою комплексного екологічного моніторингу в межах системи збереження фондів є підтримання та контроль нормативних засад зберігання фондів. Як відомо, документні фонди зазнають неминучого процесу старіння, руйнується матеріальна основа і може частково втрачатися інформаційна складова. Щоб уповільнити процеси старіння, затрачаються значні зусилля щодо дотримання нормативних температурно-вологісних, світлових, санітарно-гігієнічних характеристик приміщень. В умовах нерегульованого мікроклімату важливо контролювати та поліпшувати умови зберігання документних фондів під час експлуатації книгосховищ, забезпечувати чистоту повітря у них, тримаючи ці моменти у полі постійної уваги.

У цьому сенсі НТБ пощастило. Кожен з будинків, які належать книгозбірні, будувалися за спеціальними проектами із врахуванням їх призначення для розташування бібліотеки. У кожному з них створений певний мікроклімат, необхідний для зберігання книжкових видань. Щоправда, якщо при спорудженні будинку книгозбірні у 1929-1932 рр. враховувалися побажання бібліотекарів, вимоги до збереження фондів, зокрема відокремленість та ярусність книгосховища, оптимальний взаємозв'язок із читальними залами, то при спорудженні будинку студентської бібліотеки, багато моментів залишилося поза увагою архітектора.

Разом з тим, слід зауважити, що приміщення головного корпусу бібліотеки через давність забудови потребують

Друга науково практична конференція «Сучасні проблеми діяльності бібліотеки в умовах інформаційного суспільства», 23 вересня 2010 р, Львів, Україна

постійних реставраційно-ремонтних робіт, особливо це стосується книгосховищ, у яких зберігаються видання, що належать до масиву історико-культурних фондів. Саме тому приміщення бібліотеки перебувають у полі постійної уваги керівництва університету. Найближчим часом передбачається здійснити реконструкцію вікон та провести гідроізоляцію фундаменту, що оптимізує вологість повітря та стін у книгосховищах.

З метою удосконалення системи заходів зі збереження фондів у НТБ необхідно дослідити особливості та розробити власну методологію моніторингу температурно-вологісного режиму. Забезпечення нормативних умов зберігання фондів можливе лише з використанням контрольно-вимірювальних приладів і є основною складовою превентивних заходів зі збереження фондів. Для здійснення контролю температури та відносної вологості повітря у книгосховищах відповідно до ГОСТ 7.50-2002 «Консервация документов. Общие требования» рекомендовано використовувати такі контрольно - вимірювальні прилади: термометр-гігрометр зразка АРТ 06 912 (Швеція); термогігрометри зразка ІВА-6А та ІВА-6Б (Росія); термогігрограф універсальний (з круглим барабаном) та термогігрометр TESTO-601 (Німеччина). Для забезпечення оптимального контролю умов зберігання фондів, особливо історико-культурних, книгосховища НТБ передбачається оснастити сучасними контрольно-вимірювальними приладами для визначення температури та відносної вологості повітря. Це питання вже обговорювалося керівництвом бібліотеки.

Третій напрям, який на сьогодні не менш актуальний – створення паспортів книгосховищ, паспорту фонду та окремого паспорту на історико-культурні фонди.

Питання паспортизації розпочало активно розглядатися у галузі бібліотекознавства як в Україні, так і в Росії у 90-х роках ХХ ст. Зокрема, наголошувалося на необхідності реєстрації та створення системи обліку книжкових пам'ятників, із поданням

Друга науково практична конференція «Сучасні проблеми діяльності бібліотеки в умовах інформаційного суспільства», 23 вересня 2010 р, Львів, Україна

відомостей про історію фондів, їх кількісний, видовий, мовний склад, ретроспекцію, кількість рідкісних та цінних видань, зазначенням джерел комплектування та наявності довідкового апарату і переліку опублікованих праць, що характеризують фонди [1].

Згодом проблему було реструктуризовано на два напрями – паспортизацію фонду бібліотеки в цілому та історико-культурних фондів. Цей напрям отримав багато напрацювань у провідних бібліотеках пострадянського простору.

В 1997 році вченими Російської державної бібліотеки (далі РДБ) підготовлено методичні рекомендації “Книговедческое аннотирование и систематизация книжных памятников” з питань вивчення книжкових пам’яток, забезпечення умов їх оптимального збереження та раціоналізації їх використання. Науковці переконують, що при книгознавчому дослідженні фонду слід звертати увагу на такі елементи: виокремленість у фонді, тематику, рік надходження, наявність каталогів, особливі екземпляри, коротку бібліографію [2]. Ними запропоновано проект паспорту, який можна застосовувати як підставу для розробки власного паспорту на фонд видань будь-якої книгозбірні для фіксації наступних відомостей: 1) призначення фонду, 2) дата утворення, 3) обсяг фонду, 4) розміщення фонду, 5) склад фонду, 6) структура фонду, що своєю чергою містить підпункти: а) наявність підфондів, б) розділи підфондів, в) групи документів, г) спосіб розстановки, д) форми шифру [3].

Відповідно до загальнодержавної Програми “Книжкова спадщина України: створення бібліографічного та археографічного реєстру і системи збереження і загальнодоступності” українськими науковцями розроблено паспорти [4] на історико-культурні фонди.

Зокрема провідним фахівцем у цій галузі із НБУВ Л.В.Мухом теоретично обґрунтована “універсальна модель” [5] історико-культурних фондів, яка передбачає заповнення

Друга науково практична конференція «Сучасні проблеми діяльності бібліотеки в умовах інформаційного суспільства», 23 вересня 2010 р, Львів, Україна

декількох інформаційних зон і складається зі сфер ідентифікації фонду, що розкривають видовий та тематичний його склад; історії формування фонду та його частини, сучасний фізичний стан. Отримані відомості дають цілісне уявлення про досліджуваний фонд.

В результаті дослідження та теоретичного обґрунтування паспортизації розроблено проекти трьох типів паспортів: реєстраційного, інформаційного та службового, що надало можливість бібліотекам самостійно обирати доцільність формування певного виду паспорта.

Об'єднуючою ланкою цих напрямів збереження фондів повинне стати наше дослідження за перехідною темою. У ході його проведення передбачається проведення моніторингу книгосховищ та їх паспортизація. Створення паспортів книгосховищ забезпечить формування певної облікової форми, яка стане реєстраційним і технологічним документом, що містить загальні відомості про кожне книгосховище бібліотеки. Це дасть можливість консолідації повної та розгорнутої інформації про умови зберігання фондів з метою проведення порівняльного аналізу та прийняття стратегічних рішень щодо їх удосконалення. Це вивчається на першому етапі дослідження.

На другому етапі дослідження за допомогою методу моделювання, відбувається вивчення фонду, у результаті якого формується модель бібліотечного фонду, представлена у вигляді паспорта фонду, що відображає найважливіші відомості про фонд: етапи його історії, зміст, структуру, обсяг, темпи оновлення, джерела поповнення, систему розміщення, довідково-пошуковий апарат, умови зберігання та користування, періодичність й методику перевірки, політику (пріоритети) формування, завдання, профіль та перспективи розвитку [6]. Паспорт складається на основі аналізу відомостей з низки облікових документів, довідкового апарату, тематико-типологічного профілю комплектування бібліотеки. Паспорт

Друга науково практична конференція «Сучасні проблеми діяльності бібліотеки в умовах інформаційного суспільства», 23 вересня 2010 р, Львів, Україна

потребуватиме щорічного внесення змін на основі даних, отриманих в результаті підведення підсумків роботи з фондом.

Створення паспорта сприятиме внесення змін у політику та стратегію зберігання фондів, відстеження потреб роботи з безпеки бібліотечного фонду; планування заходів щодо його збереження у процесі зберігання та використання.

Далі з використанням комплексного підходу передбачається вивчення історико-культурних фондів, спрямоване на дослідження їх різноманітних аспектів: історичного походження, висвітлення долі та визначення сучасного місцезнаходження його складових, характеристика змісту та складу, а також встановлення стану фізичного збереження та з'ясування можливості виокремлення тематичних зібрань як цінного об'єкта обліку. Створення означених паспортів дасть можливість якомога повніше зрозуміти епоху, коли формувалася книгозбірня, першопричини її створення та подальшу долю, зафіксує сучасні умови зберігання та окреслить потреби щодо удосконалення мікроклімату книгосховищ.

На основі наявних напрацювань провідних бібліотекознавців України буде розроблено паспорти окремих зібрань, які стануть базовими обліковими документами на об'єкт дослідження, та міститимуть обов'язкові інформаційні поля, серед яких основними є заголовок, історія створення та походження. Паспортизації підлягають усі наявні історико-культурні фонди, її проведення дасть змогу вирішити питання введення їх до наукового обігу. Базою дослідження став відділ книгозберігання.

Забезпечення оптимальних засад збереження фондів неможливе без відповідного організаційно-методичного забезпечення. Тому результатом дослідження стануть науково-обґрунтовані інструктивно-методичні рекомендації з питань захисту, збереження фондів та впровадження їх у практику.

Список використаних джерел:

1. Яцунок Е.И. Проблемы создания единого фонда книжных памятников страны /Е.И.Яцунок // Книга. Исследования и материалы. Сб. 64 . – М.: Кн. палата, 1992 . – С.37-42.
2. Книговедческое аннотирование и систематизация книжных памятников: Метод. рекомендации / Сост.: Л.И.Бердников, С.С.Шикова, И.М.Полонская, И.Ю.Фоменко, Е.И.Яцунок. – М.: Российская государственная библиотека; Научно-исслед. отдел редких книг (Музей книги), 1997. – С. 56.
3. Книговедческое аннотирование и систематизация книжных памятников: Метод. рекомендации / Сост.: Л.И.Бердников, С.С.Шикова, И.М.Полонская, И.Ю.Фоменко, Е.И.Яцунок. – М.: Российская государственная библиотека; Научно-исслед. отдел редких книг (Музей книги), 1997. – С. 60/
4. Паспорт-характеристика колекції, особливої бібліотеки, книжкового зібрання: Додаток 1 // Організація роботи бібліотеки науково-дослідної установи Національної Академії України: Зб. док. і матеріалів: Вип. 3 /Уклад.: Н.І.Смаглова, Г.І.Солоїденко. – К.: НБУВ, 2000 . – С. 62-63.
5. Муха Л.В. Бібліотечні книжкові колекції та зібрання: походження, історія, реконструкція /Л.В.Муха. – К.: НБУВ, 1997. – 52 с.
6. Библиотечная энциклопедия / РГБ; редкол.: Гриханов Ю. А. (гл. ред.) и др. – М. : Пашков дом, 2007. – С. 783

Друга науково практична конференція «Сучасні проблеми діяльності бібліотеки в умовах інформаційного суспільства», 23 вересня 2010 р, Львів, Україна